

SİMA ÖZKAN
Resimleyen:
KÜBRA TEBER

TOHUM SAÇAN ŞAPKAM

Tohum Saçan Çocuklar
Etkinlik Kitapçığı

Hazırlayan:
Sima Özkan

Bitkilere Haiku yazalım mı?

Merhaba, ben Güneş. Yeniden bir aradayız. Bu kitapçıkta sana ben eşlik edeceğim. Hikâyemi okudun; tohumları ve bu tohumlarla tabağımıza gelen meyveleri, sebzeleri yakından tanıdın. Artık kendi meyve ve sebzelerini nasıl yetiştireceğini, hangi mevsimde en lezzetli halini yiyebileceğini biliyorsun.

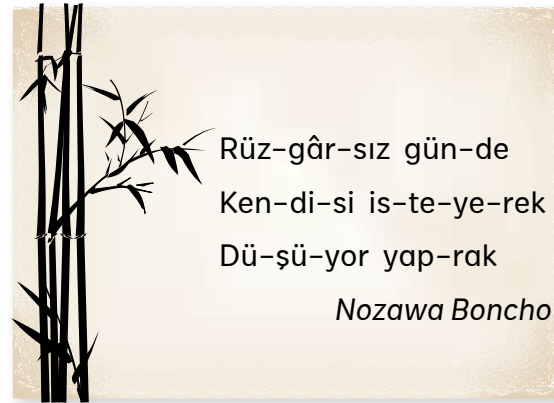
Sen hikâyemi okurken ben de kitaptan seçtiğim iki meyve ve bir de tohum için şiirler yazdım. Aslında yazdığım bu şiirlere **Haiku** deniyor.

Dünyanın en kısa şiir türü olan Haiku'nun Türkçesi 'eğlenceli mısra'dır. Bazı kuralları vardır. Hazırsan, sayıyorum:

- Üç satırdan, yani üç mısradan oluşur.
- Sözcüklerin heceleri sayılarak yazılır. Şiirin tamamı toplam 17 heceden oluşmalıdır.
- İlk mısrada beş, ikincide yedi ve üçüncüde yine beş hece olmalıdır.

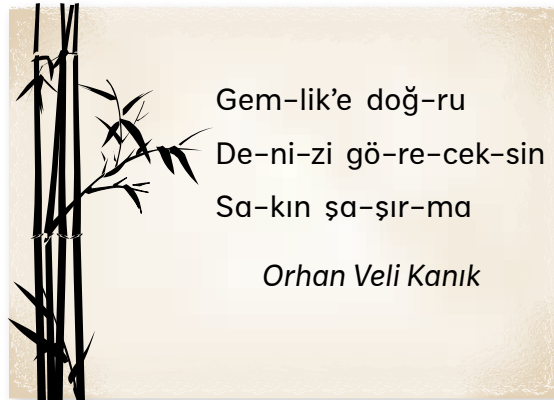
Şimdi sıra sende. Sen de kitaptan bir meyve ya da sebze seç ve ona bir Haiku yaz. Şiirini yazarken sözcüklerini Haiku kurallarına uygun seçmeli, mısralarının kaç heceden oluştuğunu hesaplamalısın.

İşte senin için birkaç Haiku örneği:

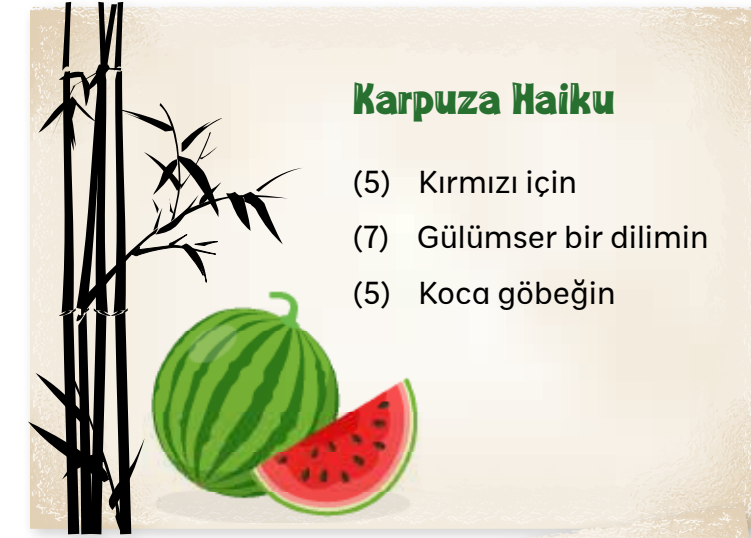
Rüz-gâr-sız gün-de
Ken-di-si is-te-ye-rek
Dü-şü-yor yap-rak
Nozawa Boncho

Sadece Japonların Haiku yazdığını düşünme, bak bu da Türk şiirinden çok iyi bilinen bir örnek:

Gem-lik'e doğ-ru
De-ni-zi gö-re-cek-sin
Sa-kın şa-şır-ma
Orhan Veli Kanık

Ben de kitapta yer alan tohumlardan büyüüp de kırmızı lezzetlere dönüşen iki meyveye Haiku yazdım. Karpuz ve domates.

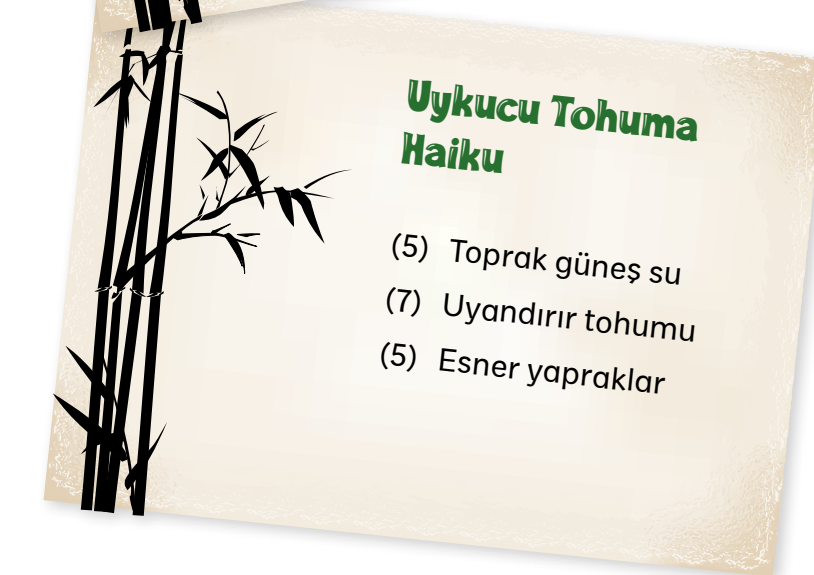
Karpuz Haiku

- (5) Kırmızı için
(7) Gülümser bir dilimin
(5) Koca göbeğin

Domates Haiku

- (5) Kızardın piştin
(7) Salataya karıştın
(5) Demek mevsim yaz

Uykucu Tohum Haiku

- (5) Toprak güneş su
(7) Uyandırır tohumu
(5) Esner yapraklar

Şimdi sıra sende. Dene bak, çok eğleneceksin! Bir sonraki sayfayı senin için yapraklarla süsledim, orayı Haiku'larınla doldurabilirsin.

Seçtiğin meyve ya da sebzenin tadını, kokusunu, görüntüsünü, tohumunu ve hangi mevsime ait olduğunu düşündüğünde aklına benzersiz mısralar geleceğine eminim...

Tohumlara daha yakından bakalım mı?

Tohumlar, yeryüzünün minik kalpleridir. Uçarlar, kaçarlar, uyurlar, uyanırlar, doğarlar ve büyürler. Bir bitkiye dönüşüp yeni tohumlara can verirler.

Tohum karşımıza bir ağaca, çiçeğe ya da ota; dalından yediğimiz bir meyve ya da sebze dönüşerek çıkabilir.

Yaklaşık 428 bin bitki türü olduğunu biliyor muydun? Üstelik yeni bitki türlerinin keşfedilmesiyle bu sayı her gün daha da artıyor!

Bitkiler her yerededir. En yüksek dağlarda, okyanusların derinliklerinde... Hayatımızın her alanında karşımıza çıkarlar. Besin ihtiyacımızı karşılarlar, giydiğimiz kıyafetler ve parfümler bitkilerden yapılır, onların gölgesinde piknik yapar serinleriz, nefes aldığımız her an varlıklarına teşekkür ederiz. Ağaçlar evlerimizin malzemesi olur; kâğıdımız olur, ilaçlar bile bitkilerden yapılır. Arabalarımızı, uçakları çalıştıran petrol; makineleri çalıştıran kömür bile, toprağın altındaki fosilleşmiş bitkilerdir aslında! Bitki türlerinden 34.000'i

insanların yararı için kullanılır. Bitkiler olmasa, insanlar da olmaz.

Tüm tohumlar uyanmak, yani çimlenmek için aynı şeylere ihtiyaç duyarlar: ılık ve karanlık bir ortam, oksijen, nem. Bu yüzden tohumlarımızı toprağın altına gömeriz. Toprak, bu uyuyan bebeğin üzerini bir battaniye gibi örter. Tohum yeterince suya ve sıcaklığa kavuştuğunda büyümeye başlar.

Bazı tohumların kabuğu çok serttir. Bir kökün içinden çıkabilmesi için toprağın altında belki birkaç yıl geçirmesi gerekir. Ardıç ağacının tohumu gibi, bazı tohumlar ise bir kuş tarafından sindirilmeden çimlenemez.

Büyüme için evinden ayrılması, uzun bir yolculuğa çıkması gereken tohumlar da vardır. Gezgin bir tohumu su alıp götürebilir ya da rüzgâr. Hatta bir hayvanın kürküne tutunup uzaklaşabilir evinden. Sen bile saçlarında, ayakkabılarında, şapkanda alıp götürebilirsin onu gittiğin yerlere. Kimi, göçmen bir kuşun midesinde yol alır, sindirim sisteminden ayrılarak uzak diyarlarda büyüüp yeşermek için yeni bir toprak arar kendine.

Kimi tohum da hoplayıp zıplamaya bayılır. İnanması güç ama bir tohumun okyanus üzerinden uçup başka bir kıtada çimlenmesi bile mümkündür. Örneğin, yeryüzündeki en büyük tohumlardan biri olan hindistancevizi, okyanusları aşabilir. Dilenci düğmeleri, dikenli çapak ya da dulavratotu diye bilinen bu yabani çiçeğe eminim evinin yakınlarındaki çayırılık alanlarda, bahar aylarında rastlamışsındır.

Dikenli, top şeklindeki tohumlarıyla etrafta gezinen hayvanların kürküne tutunan bu bitki, seyahati boyunca dilediği durakta iner.

Kendinden kanatlı tohumların en bilineni, helikopterlere ilham veren ıhlamur tohumu ve üfleyip etrafa saçmaya bayıldığımız karahindibadır.

Kapsüllü ve keseli bitkiler ise kendi tohumlarını kendileri saçar. Bezelye tanelerinin, yani tohumlarının boşuna yuvarlak olduğunu düşünmüyorsun değil mi? Bir kere bile bezelye ayıkladıysan eminim başına gelmiştir; inci gibi bezelye tanelerinin sıralandığı o tohum keselerini açtın mı taneler içinden fırlayıverir, yuvarlanırlar. Doğada kendi haline bırakılan bu keseler, yeterince kurduğunda yırtılır ve etrafa saçılan tanelerin her biri büyüdüğü yuvasından ayrılarak uzun bir hayat yolculuğuna çıkar. Yulaf ve fasulye de bu patlayıp hoplayan tohumlara örnektir.

Her tohum aslında bir bitkinin geleceğini planlar, çünkü her tohumun içinde gelecek yeni bir bitkinin gelişmesini sağlayacak olan hücreler vardır. Tohumlar, elmalarda olduğu gibi meyvenin etli kısmında gömülü ve saklı olabilir.

Çileklerde olduğu gibi meyvenin dışında, sarı sarı onu süsleyebilir. Şeftalide olduğu gibi sert bir çekirdeğin içinde tek ve büyük bir tohum da olabilir. Muzda olduğu gibi tohum dayanıklı bir deriyle de sarıp sarmalanmış olabilir.

Tohumların ayakları olmayabilir ama çimlenmeden önce, yani yuvalarına kök salmadan önce, öyle ya da böyle kendilerine en uygun olan toprağı bulmak zorundadırlar. Bir ıhlamur

tohumunun; annesinden, babasından, kardeşlerinden uzakta, yani onların gölgesinde kalmadan, onlarla suyu paylaşmak zorunda kalmadan rahatça büyümesi gerekir. Bu yolculuklarında her tohum gideceği yere varamaz tabii. Yine de doğaya, hayvanlara, insanlara güvenir. Hangimiz yediğimiz meyvenin çekirdeğini ağızımızdan fırlatmadık ki... İyi yolculuklar tohumlar... Saçıldığınız yerde mutlu olun.

Dünyanın en büyük, en ağır tohumuyla tanışmak ister misin?

İşte Coco de mer!

Tohumları uyandıralım mı?

Bir bitkinin tohumunu zamanı geldiğinde toprakla buluşturmak, onları uyandırmak hiç de zor değildir.

Mart ve nisan ayları, tohumların uyanma zamanıdır. Uyandıklarında, "Aylar ne çabuk geçti, bahar mı geldi, diye şaşırırlar. Bizim de yapacağımız ilk işleme şaşırtma adı veriliyor.

Bir tohum nasıl mı şaşırtılır? İlk önce en kolay yetiştirebileceğin ve evlerimizde her zaman bulunan kuru fasulye, nohut ve baklayla denemeye ne dersin?

Bu baklagillerin her bir tanesi aslında birer tohum. Üçü nasıl renk, şekil ve tat olarak birbirinden farklıysa, büyüyen filizleri ve yaprakları da birbirinden o kadar farklı. Üçünü birden aynı anda yetiştirmen sana tohumların dünyası hakkında çok şey öğretebilir.

Eğer bahçen, balkonun ya da pencere önün buna uygunsa daha büyük miktarlarda yapabilirsin ama ben sana onar tane tohum üzerinden anlatacağım.

İşte senin için en kolay, en keyifli yöntemleri bir bir sıralıyorum:

- Önce her birinden onar tane en iri, en güzel, en sağlıklı görünenlerini seçiyoruz. Bunlar büyüme şansı daha yüksek olan tohumlar oluyor. Çiftçiler her yıl yetiştirdikleri ürünlerin en güzel, hatta ilk çıkan tohumlarını bir sonraki yıla saklarken bu yöntemi her zaman kullanır. Yani aralarından en güçlülerini ayırırlar.

- Tohum suyla büyür. Seçtiğin tohumları dört beş saat suda bekletebilirsin; sabahları yüzümüzü yıkayıp ayılmamız gibi, bu su onları kendine getirecek. Ardından tohumları ışık alan bir kaptaki nemli pamukların arasına koyup pencere önüne yerleştirebilirsin. Evin sıcaklığı ona iyi gelecektir. Çünkü bahar aylarında geceler ve sabahın erken saatleri hâlâ birçok tohum için soğuktur. Pamukların nemini koruması için her gün hafifçe ıslatabilirsin. Bir hafta içinde köklendiğini göreceksin. Bu, bitkinin tutunacak toprak aradığı anlamına gelir. Önce toprağa sıkıca tutunmalı, sonra göğe yükselecek yapraklarına güç verebilmelidir.

- Bu aşamada ben evde biriktirdiğim tuvalet kâğıdı rulolarını kullanıyorum. Çok pratik oluyor. Belki yer kaplıyor ama tohumun rahatça köklenebilmesi için yeterince yere ihtiyacı var. Yumurta kutularını da kullanabilirsin ama o küçük bölmeler hem her tohumu yeterince yer sağlamıyor, hem de oradan alıp büyüyecekleri saksıya, bahçeye ekmek çok daha zor.

- Tuvalet kâğıdı rulolarını yatay bir kutuya, çamaşır leğenine ya da tepsiye yan yana dizip hepsinin içine toprak doldurabilirsin. Ben toprağıma toprağıma biraz da evden çıkan çay ve kahve posalarından biriktirip kuruttuğum karışımdan katıyorum. Böylece toprağım daha vitaminli oluyor. Filizlenen tohumları ruloların içine teker teker yerleştirebilirsin. Çok derine değil.

Çıkan o ilk filizin, bitkinin kökü olduğunu unutma, onu yukarı dik bir şekilde yerleştirmemeye dikkat et. Artık can suyunu verebilirsin.

- Bitkilerinin boyu elinin uzunluğuna ulaştığında onları rulo kâğıtlarıyla beraber yan yana saksılara ya da bahçene ekebilir, etrafına toprak serpiştirebilirsin. O kâğıt aynı zamanda bitkini besleyecek. Kimyasalla rengi beyazlatılmamış kâğıtlar doğada, toprakta kendi kendine yok olabilir ve çay ile kahve gibi gübreye dönüşebilir. Buna kompost deniyor. Yine benim yazdığım *Soso'nun Kompost Kitabı*'ni okursan kompost yaparak kendi bitkilerini daha da mutlu edebilirsin.
- Üçünün de yaprakları ne kadar farklı, değil mi? Yine can suyu vermeyi

unutma. Fasulyen çok uzayacak ve sırığa ihtiyaç duyacak.

- Bitkilerinin güneşe, suya, toprağa olduğu kadar sevgiye ve ilgiye de ihtiyacı var. Bunu hiç unutma...
- Baklagil yetiştirmek hoşuna gittiye kabuklarından ya da üzerinde oluşan cücüklü kısmını keserek patates de yetiştirebilirsin. Tek yapman gereken onu toprağın içine gömmen. İster bir saksı, ister bahçe olsun. Yaprakları büyüdükçe, toprağın altındaki köklerinde o sarı yumurtalar oluşmaya başlayacak.

- Bir sonraki tohumun ise bir meyveye ait olabilir. Elma çekirdeği miniciktir, patates kadar hızlı büyümez ama bir meyve fidesinin gelişimini gözlemlemek keyifli olacaktır.

Saksımızı atık malzemelerle tasarlayalım mı?

Tüm bitkilerini kendin tasarladığın saksılara dikmeye ne dersin?

Yine atık malzemeler bize yardımcı olacak. Yoğurt kapları, kurdeleler, boncuklar. Senin saksın, senin tarzın!

Çimlendirdiğin tohumların topraktan çıktıktan sonraki ilk günlerinde boylarını ölçebilir, yetiştirdiğin bitkilerin gelişimini gözlemleyebilirsin. Ölçüm yapmak için küçük bir cetvel kullanabilirsin. Filizlerin bir gecede ne kadar büyüyebileceğine inanamazsın!

Tohum Gözlem Formu

Tohumun türü: _____

Tohumumun;

Rengi: _____

Şekli: _____

Boyutu: _____

Dokusu: _____

Tohumu çimlendirdiğim tarih: _____ Tohumun filizlendiği tarih: _____

Ölçüleri:

Tarih:

Saat:

Bitkimi nasıl yetiştirdim:

Bitkim büyürken neler gözlemledim:

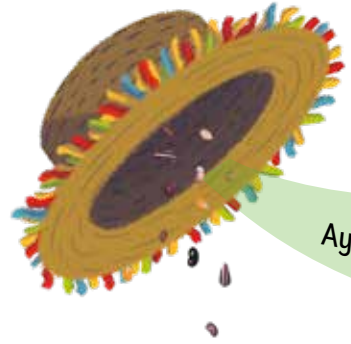
Bitkim çiçek açtı mı, ne zaman, neye benziyor:

Yeni filizlenen bir tohumun göz açıp kapayıncaya kadar, özellikle de sabahın ilk saatlerinde ya da geceleri, hatta bir saat içinde ne kadar değişebileceğine inanamazsın. Benim bir saatten kısa sürede kafasını topraktan çıkaran bir balkabağı tohumum olmuştu.

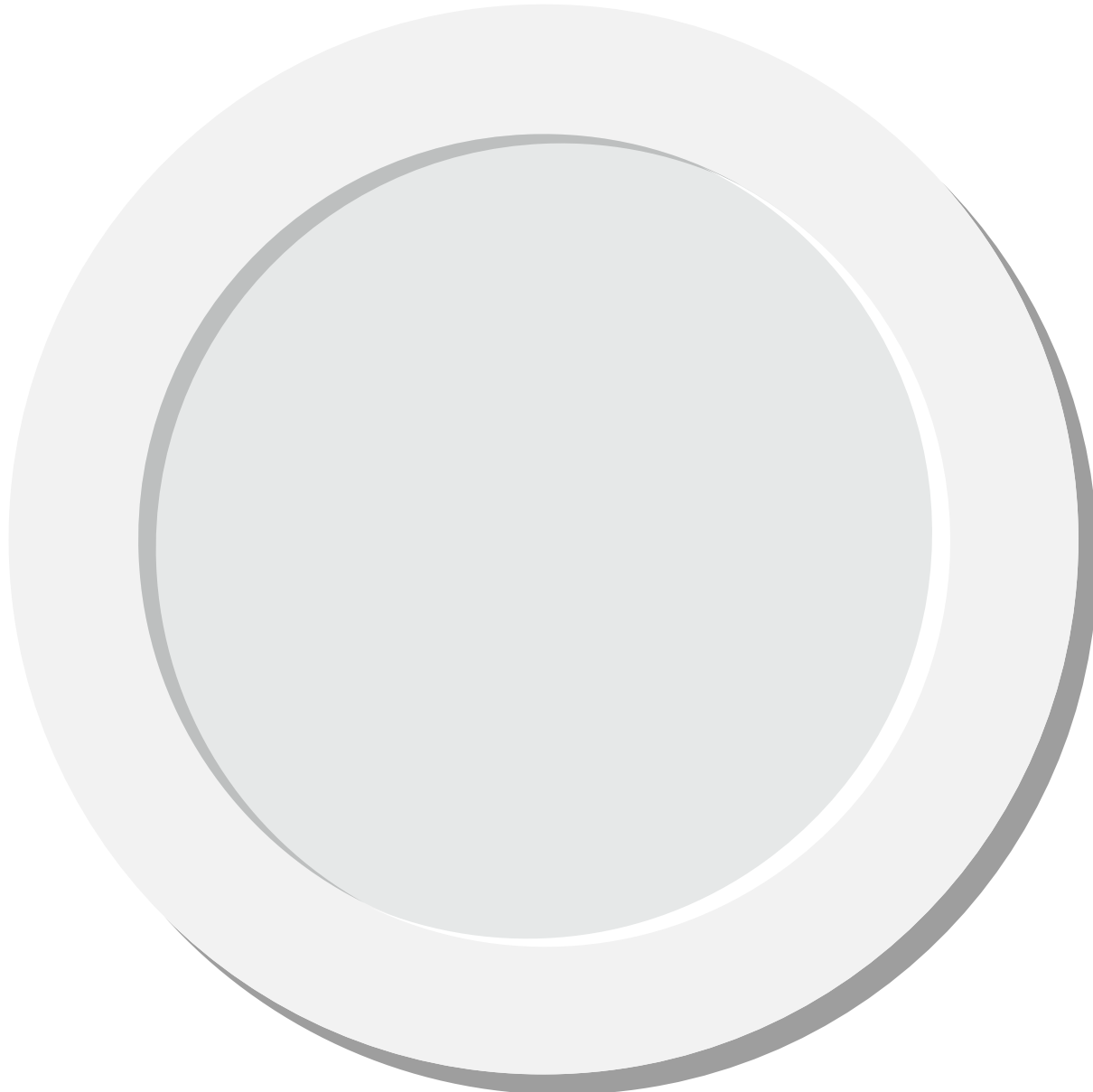

Tabağımdaki mevsim

Aylardan _____ Tabağımda dolu tohumlarla, tazecik meyve sebzelerle.

Bu ay tabağımda görmeyi en sevdiğim meyve ve sebzeleri çizmeye ne dersin? Kocaman bir tabak var aşağıda, dilediğince doldur. Tohum olarak yediklerin, tohumdan büyüyen meyve ve sebzeler... Ah, benim ağzım sulandı bile.

Tohum saçan toplar yapalım mı?

Tohumlar, gelişmek için ihtiyaç duyduklarıyla bir araya gelince çok daha hızlı çimlenirler. Neden biriktirdiğimiz tohumları gezip dolaştığımız yerlerdeki boş arazilere, çıplak toprak parçalarıyla kaplı alanlara saçmıyoruz. Toprak, tohumlarla canlanır. İşte tohum saçan toprakları bu şekilde hazırlayabilirsin:

Nelere ihtiyacımız var?

- Eski gazeteler, el işi faaliyetlerimizden artan kesik sayfalar gibi atık kâğıtlar
- Su
- Toprak
- Derin bir kap
- Farklı çiçek ya da baklagil tohumları (Özellikle bakla, toprağı beslediği gibi; morlu beyazlı çiçekleriyle arıları mutlu eder.)
- Makas
- Kurabiye kalıpları

Nasıl yapıyoruz?

1. Atık kâğıtları makasla küçük parçalara bölelim ve kaba boşaltalım.
2. Kâğıt parçalarını, üzerlerine su dökerek yumuşatalım.
3. Toprağı ekleyelim. Gerçek bir hamur kıvamında olmasını sağlayalım.
4. Karışımın üzerine tohumları saçalım ve tekrar bir güzel yoğuralım.
5. Tohum saçan toprakları istersen kurabiye kalıplarını kullanarak eğlenceli şekiller verebilirsin ya da top haline getirebilirsin.
6. Kurumaları için pencere önüne ya da balkona koyabilirsin. Ardından tohum saçan topraklarını doğaya fırlatabilir, dilersen kendi küçük saksılarına ekebilirsin.

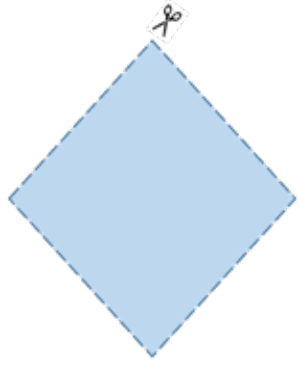
Tohum zarfı yapalım mı?

Kes, yapıştır, tohumlarını tıkıştır.

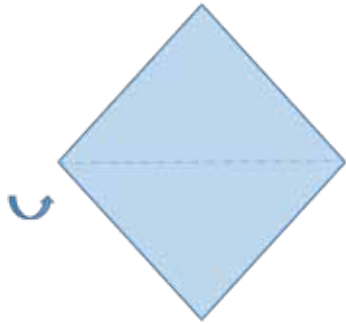
Aşağıdaki yönergeleri takip et ve mevsimleri, mevsimlerin getirdiği tohumları bu tohum zarfının içinde sakla. Her bir tohum zarfını etiketlemeyi unutma! Bu şekilde birbirinden farklı türlerden oluşan bir tohum koleksiyonu oluşturabilirsin.

Hazırsan başlayalım!

1. Zarfını hazırlamak için öncelikle kullanacağın kâğıdı eşkenar dörtgen şeklinde kes. Adı üzerinde, tüm kenarlarının eşit uzunlukta olduğundan emin ol.

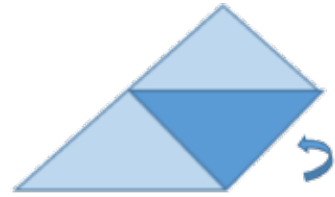
2. Alt ve üst uçları buluşacak şekilde ortadan ikiye katla.

3. Sağ alt köşeyi üst kenarı düz olana kadar katla.

4. Kâğıdın diğer tarafıyla buluştuğundan emin ol.

5. Kâğıdın sol alt kısmı için de aynı adımları tekrarla.
Her iki köşenin kâğıdın diğer tarafındaki düz üst kenarlarla birleşmesine dikkat etmelisin (ki tohumların dökülmesin).

6. Üst kısmını içeriye ittir. İşte ilk tohum zarfın hazır!

Koleksiyonundaki tohumlarını daha iyi tanımak ve karıştırmamak için üzerine tohumunun türünü, toplandığı tarihi, rengi ve dokusunu not alabilirsin!

